

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Антоненка Олександра Михайловича

**«Соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської
молоді з позиції позитивної психології», подане на здобуття наукового
ступеня**

кандидата психологічних наук за спеціальністю

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Актуалізація потреби у вивченні особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасних соціокультурних умовах має об'єктивні підстави. Стрімкий перехід до інформаційного різноманіття зумовив об'єднання і культурну інтеграцію в усіх сферах життя, невпинне примноження сфер міжкультурної комунікації і появу багатофункціональних і полікультурних взаємин та взаємодій, що виникли на ґрунті глобалізаційних процесів та залучення студентства в єдиний освітній простір. В умовах динамічної реальності зросла потреба у соціально-психологічному забезпеченні міжкультурної адаптації студентської молоді, зокрема з позиції позитивної психології. Проте, попри важливість зазначеної проблеми, слід констатувати її недостатню дослідженість у змістовому і технологічному плані, і те, що соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді відбувається без належного врахування нових підходів і механізмів цього процесу.

У зв'язку з цим на особливе схвалення заслуговує актуалізація Антоненком О.М., саме з позицій позитивної психології, проблеми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах сучасних викликів.

За результатом огляду літературних джерел автор дійшов висновку про певну розрізненість і недостатність наявних досліджень щодо розробки фундаментальних основ соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позицій позитивної психології. Це зумовлено суперечливістю підходів до проблеми міжкультурної адаптації, множинністю інтерпретацій цього поняття, плюралізмом думок у розкритті

сутнісних характеристик міжкультурної адаптації, відсутністю комплексного підходу у вивченні психології міжкультурної адаптації з позиції позитивної психології і, зрештою, складністю досліджуваної реальності. До того ж аналіз автором основних напрямків попередньо проведених досліджень показав перевагу теоретичних розробок над практичними, прикладними аспектами проблеми забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді.

Відтак, Антоненко О.М. визначив вельми непросту й багатоаспектну проблему дослідження, успішне вирішення якої збагатило, передусім, соціальну практику, знанням і способами усвідомленого і творчого сприйняття соціально-психологічному забезпеченню успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позицій позитивної психології.

Дисертаційне дослідження Антоненка О.М. виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства».

Вагомою є наукова новизна та теоретичне значення дослідження, які полягають у тому, що автором вперше науково обґрунтовано необхідність та можливість задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах сучасних соціогенних викликів; визначено та систематизовано соціально-психологічні предиктори успішності цього процесу за показниками соціокультурної адаптації (міжособистісне спілкування, академічна адаптація, приналежність до групи, екологічна адаптація, володіння мовою), стратегіями подолання стресових ситуацій (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), рівнем міжкультурної комунікативної компетентності (міжкультурна стабільність, міжкультурний інтерес, відсутність етноцентризму, управління міжкультурною взаємодією), параметрами соціальної підтримки, специфікою її сприйняття та ядром соціальної мережі. Дисертантом виокремлено структуру особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з їх позитивним впливом на її суб'єктивне благополуччя і підвищення

резильєнтності у процесі міжкультурної адаптації в умовах сучасного соціуму. Автором розроблено концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, ефективність якої обумовлена застосуванням провідних положень і принципів позитивної психології та системністю впровадження позитивних психологічних інтервенцій.

У дисертації Антоненка О.М. дістали подальшого розвитку погляди на соціально-психологічні підходи до принципів, засобів і технологій підвищення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, зокрема з позиції позитивної психології, а також поглиблено теоретико-методологічні положення стосовно прогностичних критеріїв та детермінант міжкультурної адаптації студентів з урахуванням відмінностей у показниках цього процесу залежно від їх приналежності до культури.

Автором чітко сформульовано об'єкт, предмет і завдання дослідження, що дало змогу реалізувати його мету, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному визначенні особливостей соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології.

Структура роботи цілком відповідає поставленим завданням дослідження.

У першому розділі *«Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології»* дисертантом виокремлено головні відмінності міжкультурної адаптації від інших форм соціальної адаптації, зокрема з'ясовано, що міжкультурна адаптація опосередковується культурою як ядром соціокультурного середовища та індивідуальною культурою особистості; зміни, що відбуваються в процесі міжкультурної адаптації, можуть мати пролонгований характер, оскільки призводять до трансформації буденного світу людини і організації повсякденного життя суспільства; міжкультурна адаптація супроводжує основні види діяльності особистості у новому соціокультурному середовищі.

Автором переконливо обґрунтовано необхідність та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах сучасних соціогенних викликів, як напрямку, що фокусується на розвитку

оптимізму, підвищенні суб'єктивного благополуччя, задоволеності життям та показано, що її технології і методи спрямовані на допомогу у подоланні труднощів адаптації, створенні сприятливого освітнього середовища із забезпеченням не тільки ефективності засвоєння знань, а й розвитку особистісних характеристик, пов'язаних з психологічною життєстійкістю та культурою студентської молоді.

Дослідник підкреслює, що у межах проведеного дослідження позитивна психологія та її практичний аспект у вигляді позитивних психологічних інтервенцій, розглядаються як інструмент міжкультурної адаптації студентської молоді у напрямку корекції проявів її соціокультурної дезадаптації, підвищення суб'єктивного благополуччя та як ефективний механізм для гармонійного розвитку особистості з просоціальними моделями поведінки, яка володіє резильєнтністю до сучасних соціогенних викликів.

У другому розділі *«Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі»* автором реалізована чітко продумана логіка дослідження, що заслуговує на особливу увагу. Так, метою першого етапу емпіричного дослідження було виявлення особливостей копінг-стратегій та відмінностей у показниках соціокультурної адаптації студентської молоді залежно від їх приналежності до культури, а також з'ясування ролі соціальної підтримки у перебігу процесу міжкультурної адаптації студентів та підвищенні їх резильєнтності в умовах сучасних соціогенних викликів. Зокрема, дисертантом з'ясовано, що культура українських студентів відрізняється високим ступенем уникнення невизначеності, короткостроковою часовою орієнтацією та переважанням колективізму. Підтверджено, що цим студентам властиві просоціальні стратегії копінг-поведінки, але чоловіки більш схильні вступати у соціальний контакт, а жінки у важких ситуаціях прагнуть знайти підтримку у близькому оточенні. Крім цього, чоловікам більш властиві прямі копінг-стратегії, а жінкам – маніпулятивні.

Метою другого етапу емпіричного дослідження виступило визначення особливостей міжкультурної комунікативної компетентності як предиктора успішності міжкультурної адаптації студентської молоді. Автором показано, що окремі складові міжкультурної комунікативної компетентності по-різному

впливають на ефективність міжкультурної адаптації студентської молоді. Так, серед компонентів міжкультурної комунікативної компетентності лише міжкультурна стабільність безпосередньо впливає на соціокультурну адаптацію. Такий компонент міжкультурної комунікативної компетентності, як відсутність етноцентризму, знижує дію культурного шоку при перебуванні студента у новому соціокультурному середовищі, але підвищує успішність його міжкультурної адаптації у цьому середовищі лише разом із міжкультурною стабільністю. Два інших компоненти міжкультурної комунікативної компетентності – міжкультурний інтерес та управління міжкультурною взаємодією також не мають прямого впливу на успішність міжкультурної адаптації студентів; вони впливають лише за допомогою активізації бажання взаємодіяти та підвищення самооцінки ефективності міжкультурної комунікації, що безпосередньо пов'язано з психологічною адаптацією та міжкультурною стабільністю. Отримані результати було використано дослідником при прогнозуванні міжкультурної адаптації студентів та зниженні можливих ризиків їх міжкультурної дезадаптації.

Метою третього етапу емпіричного дослідження було виявлення структури особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з її суб'єктивним благополуччям у міжкультурній адаптації в умовах сучасного соціуму. Дисертантом підтверджено припущення про наявність значущих взаємозв'язків між сильними якостями студентів у міжкультурній адаптації та їх суб'єктивним благополуччям за параметрами задоволеності життям, самооцінки та самоефективності, що слугувало важливим показником їх психоемоційного стану та прогностичним критерієм резильєнтності. Автором виокремлено найбільш значущі чинники, що впливають на суб'єктивне благополуччя студентської молоді в інокультурному середовищі: соціокультурна адаптація/дезадаптація, стратегії подолання стресових ситуацій, міжкультурна комунікативна компетентність. При цьому сильні якості респондентів мають позитивний вплив, як в аспекті підвищення суб'єктивного благополуччя в інокультурному середовищі, так і у векторі зменшення негативного впливу соціокультурної дезадаптації.

Слід зазначити, що дані, отримані дисертантом на констатувальному етапі дослідження, були враховані при побудові комплексної програми соціально-

психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології.

У третьому розділі «Соціально-психологічне забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології» дослідником запропоновано комплексну програму соціально-психологічного забезпечення успішності процесу міжкультурної адаптації, концептуальною основою якою слугували провідні положення позитивної психології, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, культурно-історична теорія, принципи позитивної психотерапії. Серед запропонованих Антоненком О.М. заходів ефективними виявилися такі позитивні техніки, як запис подяки, розвиток емоційної інтелектуальності, техніка медіації, семінар-тренінг міжкультурної компетентності, етнокультурний тренінг з розвитку етнічної толерантності, проєкт молодіжних міжнародних ініціатив «Культурний обмін», соціальне партнерство з волонтерами, а також засоби підвищення емоційної стійкості учасників: апробований у межах програми спецкурс «Формування резильєнтності студентів в процесі їх міжкультурної адаптації» та методики «Візит подяки», «Прийти до норми», що є позитивними психологічними інтервенціями.

Слід наголосити, що задіяння автором принципів позитивної психології (модель PERMA: позитивні емоції, залучення, взаємовідносини, значення і досягнення) підвищило ефективність академічної успішності учасників програми, адже за цих умов навчальна діяльність асоціюється із захопленням, творчістю та позитивними емоціями, що особливо важливо в процесі міжкультурної адаптації студентської молоді.

Автором встановлено статистично значущі відмінності за показниками соціокультурної адаптації, самооцінки ефективності міжкультурної комунікації, стратегій подолання стресових ситуацій та соціальної підтримки при порівнянні учасників експериментальної та контрольної груп. З'ясовано, що учасники експериментальної групи, на відміну від учасників контрольної групи мають вищий рівень міжкультурної комунікативної компетентності в цілому, а також таких її показників, як стійкість до стресових ситуацій міжкультурного спілкування, міжкультурний інтерес до іншої культури та культурних відмінностей, установка на повагу та прийняття культурної різноманітності,

володіння широким спектром комунікативних навичок, важливих при міжкультурному спілкуванні. Виявлено значущі відмінності за обраними стратегіями подолання стресових ситуацій та сприйняття соціальної підтримки. Так, учасники експериментальної групи більш орієнтовані на асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки. Вони також продемонстрували більш високі показники за параметрами соціальної мережі сприйняття соціальної підтримки.

Достовірність висновків забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних даних, детально розробленим методичним інструментарієм, адекватним завданням дослідження, значним обсягом експериментального матеріалу, його всебічним науковим аналізом.

Поєднання кількісних та якісних методів дослідження надали змогу дисертанту всебічно вивчити проблему дослідження. Робота не містить академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Окремо зазначимо, що головні положення та результати дослідження апробовано дисертантом на науково-практичних конференціях міжнародного і всеукраїнського рівнів. Головні ідеї та висновки дисертації знайшли своє відображення у 23 публікаціях автора, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у наукометричних виданнях, 1 з яких – у міжнародному періодичному наукометричному виданні), 16 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Проте, дисертація, як і будь-яке дослідження, не позбавлена певних недоліків:

1. Вважаємо, що робота набула б більшої системності, якщо б автор розкрив теоретичні підходи до проблеми міжкультурної адаптації та здійснив їх аналіз в історико-психологічному вимірі.

2. У постановці мети та завдань формувального етапу дослідження дисертант використовує поняття, які попередньо у тексті роботи не зустрічалися, наприклад, «групова ідентичність», «групова норма». Бажано було б узгодити предметно-понятійний апарат дослідження та змістовно розкрити ці поняття.

3. Запропонована автором комплексна програма соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції

позитивної психології, без сумніву, заслуговує на схвальну оцінку, але з тексту дисертації залишається незрозумілим, як саме у розробленій комплексній програмі такого забезпечення поєднуються, наприклад, механізми самоакцептації, реадaptaції та інші.

4. У роботі дещо обмежено, на нашу думку, описуються перспективи подальших досліджень з обраного напрямку. Бажано отримати від дисертанта розширене бачення таких можливостей.

Отже, все вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження є самостійною, завершеною роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і експериментальні результати. Робота виконана відповідно вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а її автор Антоненко Олександр Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

**кандидат психологічних наук,
завідувачка кафедри психології**

Луганського національного університету

імені Тараса Шевченка МОН України

**Проректор із науково-педагогічної роботи,
доктор педагогічних наук, професор**

Підпис *Черновської Л. В.*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів *Григорів О. І.*
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

Л. В. Черновська
Черновська Л. В.

Підпис *Юрків Я. І.*
Засвідчую
Начальник відділу кадрів *Григорів О. І.*
ДЗ "Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка"

Я. І. Юрків
Юрків Я. І.